

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-46>

УДК 005.95/96

Теоретичні та методичні підходи до організаційного забезпечення економічної безпеки підприємства

Гаркуша В.О.

аспірант кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Єршова Н.Ю.

кандидат економічних наук,
професор кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

У статті розглядаються теоретичні та методичні підходи до визначення структури служби безпеки, обґрунтовано необхідність формування системи забезпечення економічної безпеки, розкрито чинники актуальності створення служби економічної безпеки на підприємстві, проаналізовано економічні злочинності за останні роки, приділено увагу інформації з обмеженим доступом на підприємстві.

Ключові слова: структура економічної безпеки, система, служба безпеки, теоретичні та методичні підходи, захист інформації.

Гаркуша В.О., Єршова Н.Ю. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИОННОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассматриваются теоретические и методические подходы к определению структуры службы безопасности, обоснована необходимость формирования системы обеспечения экономической безопасности, раскрыты факторы актуальности создания службы экономической безопасности на предприятии, проанализированы экономические преступления за последние годы, уделено внимание информации с ограниченным доступом на предприятии.

Ключевые слова: структура экономической безопасности, система, служба безопасности, теоретические и методические подходы, защита информации.

Garkusha V.O., Iershova N.Yu. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ORGANIZATIONAL SUPPORT OF ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

The article deals with theoretical and methodical approaches to the definition of the structure of the security service, the necessity of forming the system of providing economic security is substantiated, the factors of the current creation of the service of economic security at the enterprise are revealed, economic crimes in recent years are analyzed, attention is paid to information with restricted access at the enterprise.

Keywords: structure of economic security, system, security service, theoretical and methodical approaches, information protection.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні в жорстких умовах ринку підприємствам для безперервного функціонування й отримання економічного зростання необхідно забезпечити високу захищеність та завчасного попередження небезпеки і вжиття необхідних заходів захисту і протидії. Так, формування дієвої системи економічної безпеки підприємства забезпечує захищеність від потенційних негативних впливів ринкового середовища, сприяє зростанню конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення економічної безпеки

підприємства присвячували свої роботи низка зарубіжних та вітчизняних науковців: В. Белокуров [1], З. Варналій [2], О. Васильєв [3], Л. Гнилицька [4], Н. Єршова [5], Р. Мошкова [6] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження організаційного забезпечення економічної безпеки підприємства; виділення складників системи економічної безпеки підприємства в сучасних умовах функціонування; розроблення схеми організації системи економічної безпеки на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку еко-

номіки для вітчизняних суб'єктів господарювання все більше актуалізується проблема пошуку нових організаційно-правових рішень у сфері забезпечення економічної безпеки, зокрема щодо формування системи економічної безпеки підприємства. Проф. Л.В. Гнилицька зазначає, що «економічна безпека підприємства – це здатність суб'єкта господарювання ефективно та безперервно здійснювати свою діяльність на основі вживання сукупності взаємопов'язаних обліково-аналітичних та контрольних процедур, що дозволять оптимізувати використання корпоративних ресурсів та узгодити економічні інтереси усіх груп стейкхолдерів із метою нівелювання впливу загроз внутрішнього та зовнішнього середовища на вартість капіталу підприємства [4, с. 10]. На думку Р.А. Мошкової, «економічна безпека підприємства – це такий стан підприємства, коли воно захищене від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, що містить оборонну, громадську, міжнародну, екологічну, економічну та інформаційну безпеку [6, с. 5]. Кожний із цих складників по-різному впливає на розвиток підприємства. Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективно функціонування в теперішньому часі й високий потенціал розвитку в майбутньому. До основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства належить:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу об'єкта господарювання;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;

– якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства (організації);

– забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці й досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

– ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [2, с. 321–327].

Структура економічної безпеки представлена на рис. 1.

Під інформаційною безпекою розуміються заходи щодо захисту інформації від несанкціонованого доступу. Інженерно-технічна безпека спрямована на створення в суб'єкта господарювання технологій, що дозволяють запобігти «витік» конфіденційної інформації. Фінансова безпека визначається як сукупність робіт із забезпечення максимально високого рівня платоспроможності підприємства і ліквідності його активів, найбільш ефективної структури капіталу, підвищенню якості планування і здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства. Кадрові елементи забезпечення економічної безпеки підприємства уміщують роботу з персоналом підприємства, націлену на запобігання загрозам негативного впливу за рахунок недостатньої кваліфікації співробітників, слабку організацію системи управління персоналом, підбору, навчання і мотивації співробітників підприємства.

Досить багато підприємств недооцінюють такий дуже важливий аспект економічної безпеки, як охорона інформації, в якій міститься комерційна таємниця. Витрати зарубіжних фірм тільки на охорону комерційної таємниці досягають 25% усіх витрат на виробництво.

На практиці можна спостерігати, що навмисного заподіяння шкоди власними співробітниками, що були вчинені її вищим керівництвом, складає 55% випадків шахрайства у 2018 році (порівняно із 27%, зазначеними у 2016 р.) [8]. Хабарництво та корупція зали-

Рис. 1. Структура економічної безпеки

шається одним з основних видів економічних злочинів. Україна здобула 30 балів зі 100 можливих у дослідженні Transparency International «Індекс сприйняття корупції» (далі – CPI) за 2017 рік і посіла 130 місце (зі 180 країн). Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у минулому році (29 балів, 131 місце зі 176 країн). Але в динаміці результати минулого року нижчі (1 бал проти 2) ніж у 2016 році.

До п'ятірки найбільш поширених видів економічних злочинів та шахрайства також уходить незаконне привласнення майна, шахрайство у сфері закупівель, шахрайство у сфері управління персоналом та кіберзлочини (рис. 2).

Усесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства проводиться в Україні кожні два роки, починаючи з 2009 року, що дозволило спостерігати за тенденціями стосовно найбільш поширених видів економічних злочинів та шахрайства, впливом на українські підприємства, а також відслідковувати зміни

в заходах для попередження шахрайства. За результатами дослідження 2018 року, 48% українських підприємств постраждали від випадків економічних злочинів та шахрайства протягом останніх двох років (порівняно з 43% у 2016 році). Зважаючи на розміри можливих збитків, не дивно, що українські підприємства збільшують витрати на боротьбу з економічними злочинами та шахрайством до світового рівня (рис. 3).

Збитки, яких зазнали підприємства від найбільш суттєвих випадків економічних злочинів, становлять понад 100 000 дол. США, при цьому 12% із них зазначили збитки від 1 млн. дол. США до 50 млн. дол. США (рис. 4).

Організаційне забезпечення економічної безпеки – це взаємопов'язана сукупність внутрішніх функціональних служб та підрозділів підприємства, які здійснюють розроблення, прийняття і реалізацію управлінських рішень, що забезпечують захист його економічних інтересів [4]. Під час організа-

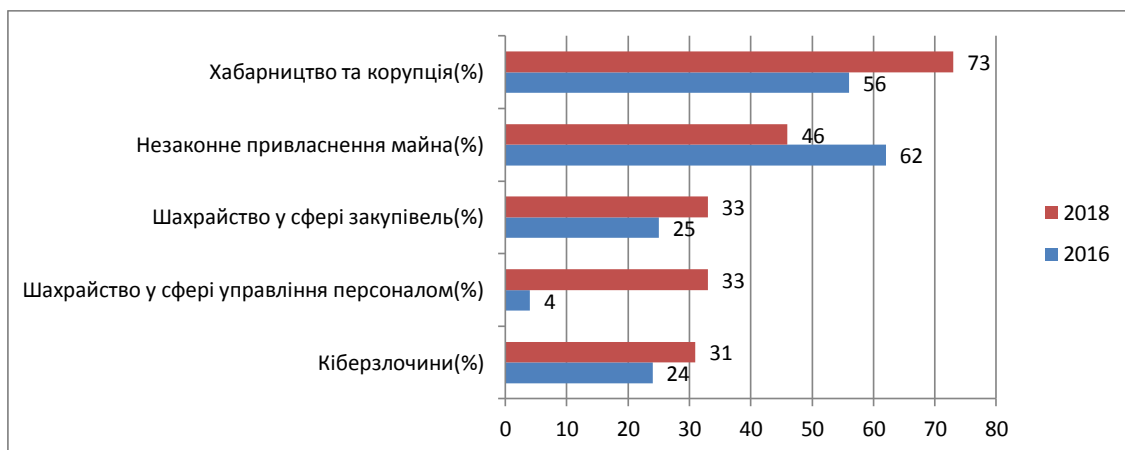

Рис. 2. Види економічних злочинів та / або шахрайства у 2018 році

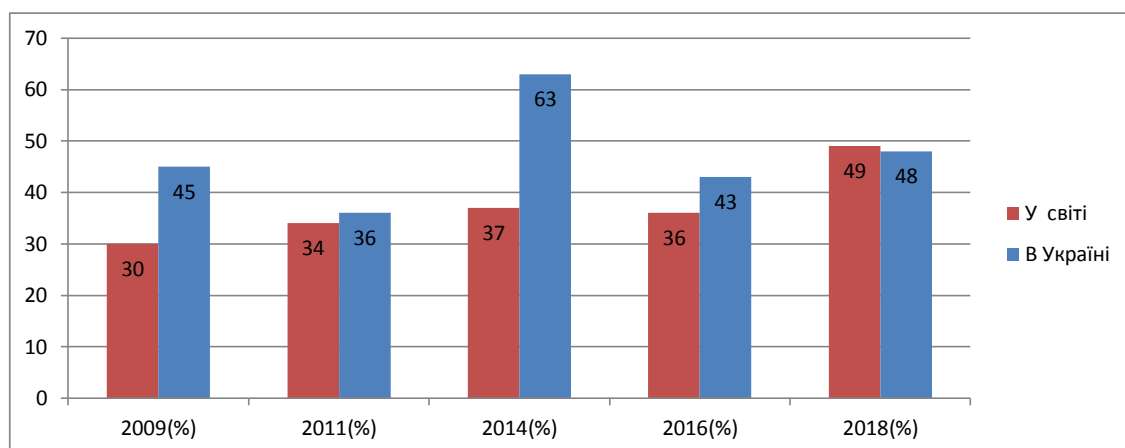

Рис. 3. Відсоток підприємств які постраждали від випадків економічних злочинів

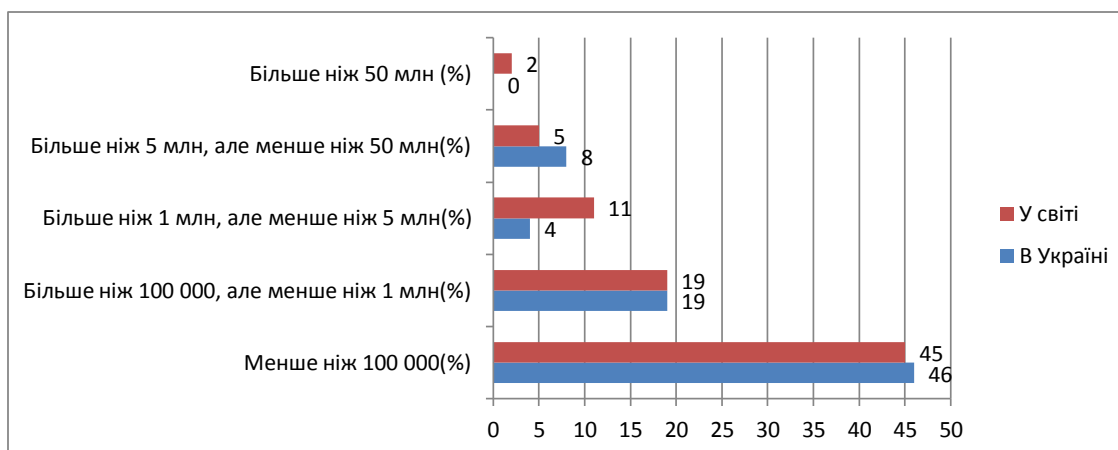

Рис. 4. Збитки від економічних злочинів

ції системи економічної безпеки підприємства має сенс створити службу економічної безпеки – спеціальний підрозділ, що входить до організаційної структури підприємства, діяльність якого спрямована на формування належного рівня економічної безпеки та нейтралізацію основних загроз, що можуть очікувати на підприємство в процесі здійснення його виробничо-господарської діяльності [3]. У такому разі необхідно враховувати той фактор, що створити універсальну систему економічної безпеки, яка підходить до будь-якої організації, неможливо, оскільки кожне підприємство унікальне, бо має свої особливості роботи, можливості, потенціал і орієнтоване на певну частку ринкового сегмента.

Головні функції, які виконує служба економічної безпеки на підприємстві

- захист законних прав і інтересів підприємства;

- забезпечення збереження матеріальних цінностей;

- захист комерційних таємниць: запобігання витоку конфіденційних відомостей, запобігання протиправним діям із боку персоналу підприємства, його відвідувачів, клієнтів або припинення таких дій;

- організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць підприємства;

- своєчасне виявлення і припинення спроб несанкціонованого проникнення на об'єкти підприємства, що охороняються.

Під час створення служби економічної безпеки підприємства варто дотримуватись певних принципів. Принципи створення служби економічної безпеки підприємства та їх характеристика представлені у таблиці 1.

До фахівців підрозділу економічної безпеки підприємства слід віднести працівників підрозділу безпеки, які відповідають таким вимогам, як:

- наявність відповідної освіти (за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр, спеціаліст або магістр) та професійних компетенцій (знань, навичок, умінь) щодо забезпечення економічної безпеки на підприємстві;

- визначення у кваліфікаційних характеристиках (завданнях та обов'язках) здійснення відповідної діяльності із забезпечення безпеки на підприємстві;

- закріпленості у посадових інструкціях персоналу підприємства відповідних прав та обов'язків із забезпечення безпеки;

- проходження відповідного інструктажу із забезпечення безпеки та методів її забезпечення на підприємстві;

- наявності сформованої мотивації із забезпечення безпеки та відданості до підприємства.

Для забезпечення збереження інформації в межах завдань служби економічної безпеки підприємства рекомендується встановлювати режим комерційної таємниці. Згідно зі ст. 505 ЦК України, комерційною таємницею або інформацією з обмеженим доступом є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складників не є відомою та легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, тому має комерційну цінність та була предметом адекватних обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [9]. Таким чином, за всіма компонентами зовнішньої і внутрішньої інформації необхідно вести постійний контроль.

Таблиця 1

Принципи створення служби економічної безпеки підприємства

Назва принципу	Сутність принципу
Принцип комплексності	Цей принцип указує і закликає до забезпечення економічної безпеки у всіх аспектах діяльності підприємства, а також у кожному окремому структурному підрозділі підприємства, тобто своєрідні правила щодо забезпечення організації та управління економічної безпеки мають охоплювати і діяти в усіх сферах діяльності підприємства
Принцип визначення мети	Тут ідеться про те, що вся робота із захисту підприємства від загроз має бути здійснена відповідно до поставленої мети організації. Методи забезпечення безпеки не можуть бути протиставлені меті підприємства.
Принцип законності	Цей принцип має на увазі те, що всі дії з організації, забезпечення та управління безпекою підприємства мають бути виконані в межах чинної нормативно-правової бази України
Принцип активності	Цей принцип закликає до швидкого реагування на загрози. А також створення системи заходів попередження небезпек
Принцип спрямованості	Усі сили служби забезпечення економічної безпеки мають бути моментально прикладені до виниклу загрозу. Також тут дотримується принцип моніторингу, тобто постійного спостереження за внутрішнім і зовнішнім середовищем підприємства. І вся діяльність підприємства не має суперечити його інтересам.
Принцип гнучкості	Служба економічної безпеки підприємства має швидко реагувати на чинники, які впливають на діяльність підприємства
Принцип удосконалення	Заходи та засоби захисту слід змінювати і доповнювати, відстежувати появу нових технічних засобів і нормативно-технічних вимог
Принцип централізації управління	Система безпеки має працювати самостійно за єдиними затвердженими принципами
Принцип надійності	Служба економічної безпеки підприємства має гарантувати достовірності передавання інформації
Принцип компетентності	Служба економічної безпеки підприємства має висококваліфіковані кадри, які займаються та вирішують питання забезпечення економічної безпеки
Принцип безперервності	Служба економічної безпеки підприємства має постійно захищати інтереси підприємства в умовах невизначеності та ризику

Вітчизняний і зарубіжний досвід свідчить про те, що основну роль у забезпеченні збереження комерційної таємниці грають не державні органи, а саме персонал підприємства. І тільки об'єднання «людського капіталу» підприємства і його ресурсів може дати захисний ефект та дозволить протистояти несприятливим факторам зовнішнього і внутрішнього середовища. Коли персонал підприємства розглядається з точки зору отримання ефекту взаємодії під час проведення заходів щодо забезпечення економічної безпеки, то його слід розглядати з двох точок зору.

По-перше, це персонал має бути добре підготовленим у професійному плані. Рівень його освіти, досвід роботи, мотивація, стан здоров'я, морально-психологічні якості мають відповідати тим завданням, які слід вирішувати, забезпечуючи економічну безпеку підприємства.

По-друге, полягає в колективі, який бере участь у проведенні заходів із протидії загрозам діяльності підприємства. У ньому має бути здоровий морально-психологічний клімат. Керівники колективу мають усе зробити для того, щоб унеможливити міжособистісні конфлікти. У колективі має бути атмосфера довіри, доброзичливості, взаємоповаги, загальна мета і високий рівень мотивації для її досягнення.

Тільки в такому вигляді колектив може об'єднати різних фахівців, створити атмосферу творчості, взаємної підтримки та цілеспрямованості у досягненні поставленої мети. Це якраз і дозволить узагальнювати знання і вміння різних людей в одне ціле і успішно виконати поставлені завдання з протидії наявних та потенційних загроз для діяльності підприємства. Важливо задіяти в цьому складному процесі також наявні матеріальні ресурси, які налічують фінанси, право, технічні засоби тощо.

Висновки з цього дослідження. Формування системи економічної безпеки підприємства – це складний та багатовимірний процес, від якого залежить стійкий розвиток підприємства та захищеність від загроз і ризиків. Безпосередньо питаннями її забезпечення має займатися служба безпеки підприємства (як відповідь на захист інтересів підприємства). Організація економічної без-

пеки на підприємствах залежить від розмірів підприємства та його можливостей. Великим підприємствам доцільно створювати повноцінну систему економічної безпеки з власною службою та потужними ресурсами. Підприємствам малого та середнього бізнесу доцільно користуватися комбінованою системою економічної безпеки, спираючись на можливості і ресурси власних підрозділів безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белокуров В.В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия. URL: <http://www.safetyfactor.ru>.
2. Варналій З.С. Економічна безпека: [навч. посіб.]. Київ: Знання, 2009. 647 с.
3. Васильєв О.В., Мейта В.І. Формування системи управління економічною безпекою підприємства // Економічний аналіз: Зб. наук. праць ТНЕУ. Тернопіль: «Економічна думка», 2013. Том 14. № 2. С. 138–145.
4. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства: автореф. дис. ... д-ра. екон. наук. Київ: КНЕУ, 2013. 33.
5. Єршова Н.Ю. Методичний підхід до формування інформації в системі стратегічного управлінського обліку з метою підвищення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. Одеса. Випуск 10. Серія: Економіка і менеджмент. № 10. 2015 С. 276–281.
6. Жило П.А. Характеристика ключевых угроз экономической безопасности предприятия // Социально-экономические явления и процессы //5(051)/2013. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/harakteristika-klyuchevyh-ugroz-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya#ixzz4STOCZjel>.
7. Мошкова Р.А. Система управления экономической безопасностью внутренней бизнес-среды промышленного (6/2012 г.). [URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sistemaupravleniyaekonomicheskoybezopasnosti-vnutrenney-biznessredypromyshlennogo-predpriyatiya>].
8. Суглобов А.Е., Хмелев С.А., Орлова Е.А. Экономическая безопасность предприятия: Учебное пособие для студентов вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013.
9. Цивільний кодекс України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/003.php>.
10. PwC Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk>.

REFERENCE:

1. Belokurov, V.V. Struktura funktsional'nykh sostavlyayushchikh ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [The structure of the functional components of the economic security of the enterprise] Retrieved from: <http://www.safetyfactor.ru> [in Russian].
2. Varnalii, Z.S. (2009) Ekonomichna bezpeka [Economic security]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
3. Vasyliiev, O.V (2013) Formuvannia systemy upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Formation of the system of management of economic safety of the enterprise] Zb. nauk. Prats TNEU – Ternopil “Ekonomichna dumka” – Coll. sciences TNEU works of the Ternopil “Economic Thought”,(2(14)),138-145 [in Ukrainian].
4. Hnylytska, L.V. (2013) Oblikovo-analytychne zabezpechennia funktsionuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Accounting and analytical support for the functioning of the enterprise's economic security system] (Dissertation abstract). Kyiv: Kyivskiyatsionalnyi ekonomichnyi universytet. [in Ukrainian].
5. Yershova, N.Yu. (2015) Metodychnyi pidkhid do formuvannia informatsii v systemi stratehichnoho upravlynskoho obliku z metoiu pidvyshchennia ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia [Methodical approach to the formation of information in the system of strategic management accounting in order to increase the economic security the subject of management] Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu Serii: Ekonomika i menedzhment, (10(10)), 276-281. [in Ukrainian].
6. Zhilo, P.A. (2013) Kharakteristika klyuchevykh ugroz ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [Description of key threats to economic security of the enterprise] Sotsial'no-ekonomicheskie yavleniya i protsessy, (5(051)) Retrieved from: <http://cyberleninka.ru/article/n/harakteristika-klyuchevyh-ugroz-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya#ixzz4STOCZjel>. [in Russian].

7. Moshkova, R.A. (2012) Sistema upravleniya ekonomicheskoy bezopasnost'yu vnutrenney biznes-sredy promyshlennogo [The economic security management system of the internal industrial business environment] Retrieved from: <http://cyberleninka.ru/article/n/sistemaupravleniyaekonomicheskoybezopasnostyu-vnutrenney-biznessredypromyshlennogo-predpriyatiya>. [in Russian].

8. Suglovov, A.E. (2013) Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya: Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov [Economic security of an enterprise]. Moscow: YuNITI-DANA. [in Russian].

9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. Retrieved from: URL:<http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/003.php>. [in Ukrainian].

10. PwC Vsesvitnje doslidzhennja ekonomichnykh zlochyniv ta shakhrajstva. [PwC World Economic Crisis and Fraud Investigation]. (2018). Retrieved from:<https://www.pwc.com/ua/uk>. [in Ukrainian].

Theoretical and methodical approaches to the organizational provision of economic safety of the enterprise

Garkusha V.O.

Postgraduate Student of the Department of Economic Analysis and Accounting,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Iershova N.Yu.

Candidate of Economic Sciences,
Professor of the Department of Economic Analysis and Accounting,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Nowadays, in the harsh market conditions, enterprises need to ensure safety measures for constant functioning and obtaining economic growth. The main objective of the enterprise's economic security is to guarantee stable and efficient operation and include defensive, public, international, environmental, economic and information security. As domestic and foreign experience shows, to solve this important and complex task, it makes sense to create an economic security service – a special unit that is part of the organizational structure of an enterprise whose activity is aimed at creating an appropriate level of economic security and neutralizing the main threats. Every two years, Ukraine conducts studying of economic crimes and fraud, their impact on Ukrainian enterprises. According to a study of data for 2018, it can be concluded that 48% of Ukrainian enterprises suffered from cases of economic crimes and fraud. The top five most com-

mon economic crimes and frauds include bribery and corruption, property misappropriation, procurement fraud, personnel management fraud and cybercrime. A lot of enterprises underestimate a very important aspect of economic safety such as the protection of information containing a commercial secret. Domestic and foreign experience shows that the main role in ensuring the safety of commercial secrets is not played by government agencies, but the personnel of the enterprise. Only the combination of "human capital" of an enterprise and its resources can give a protective effect and allow resist the adverse factors of the external and internal environment. The formation of the economic security system of an enterprise is a complex process, which depends on the development of an enterprise and its security from threats and risks. The security service should deal with the protection of the interests of the enterprise.